

UN SIGILIU ROMANO-BIZANTIN DESCOPERIT LA FÂNTÂNA MARE, JUD. CONSTANȚA

EUGEN PARASCHIV-GRIGORE*

Rezumat: Autorul prezintă un sigiliu descoperit la Fântâna Mare (*Başpunar*), jud. Constanța, aflat în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României. Sigiliul este o descoperire fortuită din a doua jumătate a secolului trecut și este prima piesă de acest fel găsită în zonă. Astfel de piese (unele chiar aparținând aceluiași emitent) au mai fost descoperite și la *Tomis*, *Noviodunum*, *Durostorum* etc. Sigiliul poate fi datat în a doua jumătate a secolului al VI-lea. În zona Fântâna Mare este atestată o locuire rurală din perioada romană și romano-bizantină, ceea ce face ca acest sigiliu să nu fie descoperit aici întâmplător.

Cuvinte-cheie: Fântâna Mare, sigiliu, Ioannes, Fecioara Maria, epoca romano-bizantină.

În colecțiile Muzeului Național de Istorie a României se află un sigiliu romano-bizantin descoperit fortuit în zona localității Fântâna Mare (= *Başpunar*) din județul Constanța. Sigiliul a intrat în patrimoniul muzeului la data de 31 mai 1984, conform procesului verbal de predare-primire nr. 2693, provenind de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (actuala Bibliotecă a Academiei Române) – Cabinetul Numismatic, primind numărul de inventar 261706. Nu se pot face deocamdată precizări privind locul, momentul sau circumstanțele descoperirii sigiliului.

Sigiliul provenit de la Fântâna Mare (fig. 1–2) este un sigiliu particular. Astfel de sigilii constituie marea majoritate a descoperirilor sfragistice de pe teritoriul dobrogean, dintre cele cca 600 de asemenea piese¹, cunoscute până în momentul de față, peste 400 aparținând unor persoane private. Acestea erau folosite de către emitenți pentru sigilarea corespondenței sau a unor acte oficiale.

Ioannes.

MNIR, nr. inv. 261706. Sigiliu monetiform; bine păstrat; cu urme de oxidare de culoare roșie pe avers și pe revers; canalul pentru șnur pe direcția N-S. Presare. D_{maxim} = 16,55 mm, D_{minim} = 13,28 mm, D_{câmpului} = 12,68 mm, gr = 3,05 mm, g = 4,84 g. Legendă în limba greacă.

* Muzeul Național de Istorie a României, București; e-mail: para_eugen@yahoo.com.

¹ Paraschiv 2011.

Avers: imagine (fig. 1). Într-un cerc perlat, bustul Maicii Domnului, nimbant, cu vâl, *chlamys* și *maphorion*, purtând la piept un medalion cu Iisus copil (imaginea, deși schematică, este bine realizată, în relief, observându-se atenția acordată în acest sens)². Din păcate, ștanța, pe care era gravată imaginea în negativ și cu care a fost confecționat sigiliul, era mai mare față de dimensiunile pastilei de plumb, lucru care a făcut ca unele dintre detaliile aversului să nu fie reprezentate. Astfel, o mare parte din chenarul perlat nu a fost imprimat pe sigiliu, observându-se doar o porțiune din acesta, în dreapta imaginii Maicii Domnului. Pe lângă chipul Fecioarei Maria, pe sigiliu apare și o cruce greacă cu brațele egale și teșite, amplasată în partea dreaptă. Cel mai probabil, și în partea stângă era gravată o cruce identică, dar care a căzut în afara pastilei sigilare. Astfel de imagini ale Maicii Domnului sunt foarte răspândite în epocă și câteva provin chiar din descoperiri sigilare de pe teritoriul dobrogean³. Pe lângă faptul că ștanța a fost mai mare față de dimensiunile pastilei sigilare, neatenția din timpul confecționării piesei a condus la faptul că plumbul nu a fost bine centrat, ceea ce a făcut ca legenda aversului să fie descentrată spre partea dreaptă sus. Acest lucru este lesne de înțeles, având în vedere procesul de confecționare a sigiliului⁴.

Deși deasupra crucii din partea dreaptă a Maicii Domnului există un loc destul de mare, unde ar fi putut fi gravate inițialele acesteia, la o examinare mai atentă nu se observă niciun fel de inscripție. Lucrul nu este neobișnuit, piesa nefiind singura de acest fel⁵.

² Sigilii cu reprezentarea Maicii Domnului au mai fost descoperite pe teritoriul dobrogean. Pentru mai multe informații, vezi: Knechtel 1915, nr. 21–22; Papahagi 1931, nr. 4–6, 8; Bănescu 1938, nr. 8; Barnea 1956, nr. 1; Barnea 1966, nr. 18; Barnea 1967, nr. 2; Barnea 1975, nr. 3; Barnea 1982a, nr. 6, 9; Barnea 1982b, nr. 3–5, 8–9; Barnea 1983, nr. 5; Barnea 1984, nr. 22–24, 27, 35–36, 38–40, 42, 48; Barnea 1985a, nr. 7–8; Barnea 1985b, nr. 4; Barnea 1990, nr. 13, 15; Barnea 1995, nr. 12, 20; Barnea 1997b, nr. 10–11; Iordanov 1983, nr. 18; Iordanov 1985, nr. 3, 19; Iordanov 1988, nr. 7, 14; Iordanov 1992, nr. 2, 14–17, 19; Diaconu 1994–1995; Chiriac 2002, nr. 1.

³ Barnea 1984, nr. 29; Barnea 1992, nr. 19–20; Paraschiv-Grigore, Ene 2016, p. 331–332.

⁴ Sigiliile erau făcute de către proprietarul lor. Acesta, cel mai probabil, cumpăra pastile de plumb în alb, de diferite mărimi, și, cu ajutorul unui clește la capetele căruia erau prinse două pastile de fier pe care erau gravate legendele în negativ, le imprima. Aceste pastile puteau fi schimbate la un moment dat cu alte legende, când posesorul își schimba funcția sau primea o nouă funcție în cadrul administrației; sunt cunoscute sigilii diferite care au aparținut aceluiași emitent, însă la distanță în timp (Barnea 2001, nr. 5; Šandrovskaia 1995, p. 153–154). Deși nu este o operațiune foarte sofisticată (realizarea matricelor în negativ este mult mai dificilă și, cel mai probabil, acestea se confecționau de către meșteri în ateliere specializate, la comandă), emitentul nu dădea o mare importanță realizării sigiliilor. Important era ca acestea să fie cât de cât lizibile. Nu același lucru putem afirma în cazul sigiliilor imperiale, care sunt lucrate îngrijit, cu detalii foarte multe și atent imprimate pe pastila de plumb (Metaxa 1915, nr. 1; Knechtel 1915, nr. 2; Barnea 1969, nr. 11–12; Barnea 1982a, nr. 3; Barnea 1984, nr. 1).

⁵ Barnea 1984, nr. 29; Barnea 1992, nr. 19–20.

Fig. 1. Sigiliul lui Ioannes, descoperit la Fântâna Mare (*Başpunar*). Avers.

Revers: monogramă cruciformă (fig. 2). Legenda reversului este ușor descentrată spre dreapta sus. După cum am arătat mai sus, această descentrare a legendei se datorează unei neglijențe la ștanțarea plumbului. În centrul reversului, se află gravată o legendă, sub forma unei monograme cruciforme, care ascunde numele emitentului. Legenda cuprinde patru litere amplasate la capetele unei cruci. Hasta verticală a crucii este și una dintre cele cinci litere ale monogramei (I). În capătul de sus al hastei orizontale se află diftongul *ov* (8); în capătul de jos al aceleiași haste se află litera *ω*; în capătul din dreapta al hastei orizontale se află litera *a* (A), iar în capătul din stânga al aceleiași haste se află litera *n* (N). Cele cinci litere (I, *ω*, A, N, 8) formează numele IΩAN(N)8.

• Ω A N 8

[I]ΩANN8

Ἰωάννου.

Al lui Ioannes⁶

Monograma este mărginită de o parte și de alta de două ramuri de lauri legate cu o panglică. Din cele două ramuri se vede doar ramura din stânga, cea din dreapta căzând în afara pastilei de metal.

Partea superioară a monogramei a fost deteriorată în momentul în care sigiliul a fost desprins de pe documentul pe care îl autentifica⁷.

⁶ Zacos, Veglery 1972, tip 251 (pl. 236).

⁷ Extremitatea de sus a canalului pentru șnur a deteriorat din monograma de pe revers, însă nu în așa măsură încât să nu poată fi întregită.

Fig. 2. Sigiliul lui Ioannes, descoperit la Fântâna Mare (*Başpunar*). Revers.

Datare: a doua jumătate a secolului al VI-lea.

Pentru perioada romano-bizantină, ne sunt cunoscute cca 150 de sigilii particulare descoperite în arealul dobrogean. Dintre acestea, 10 sigilii au fost emise de către personaje ce aveau numele de Ioannes (fig. 3). De remarcat faptul că Ioannes este, din perspectivă sfragistică, unul dintre cele mai răspândite nume în perioada romano-bizantină, pentru secolele VI–VII fiind cunoscuți mai mulți funcționari bizantini numiți astfel. Nu sunt puține sigiliile descoperite în Dobrogea care poartă pe ele numele Ioannes, atât sub formă de monogramă⁸ (bloc sau cruciformă), cât și de legendă⁹.

Un sigiliu identic cu cel care face obiectul acestui articol a fost descoperit la Constanța (*Tomis*) și s-a aflat în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României, fiind predat ulterior Cabinetului Numismatic al Bibliotecii Academiei Române; sigiliul a fost publicat de către Ion Barnea în anul 1984¹⁰. Aceste două sigilii sunt ștanțate cu aceeași matriță, având dimensiuni asemănătoare ale pastilei de plumb, ceea ce ne face să credem că au fost emise la scurt timp unul față de celălalt. Descoperirea celor două sigilii pe teritoriul dobrogean indică faptul că personajul în cauză a jucat un rol important în istoria provinciei de la gurile Dunării în a doua parte a secolului al VI-lea. Nu cunoaștem demnitatea acestuia sau dacă făcea parte din administrația provinciei ori era un funcționar imperial însărcinat cu problemele provinciei dunărene, însă este clar că juca un rol important. Inexistența, pe sigiliu, a numelui și a demnității (sau demnităților) pe care le deținea proprietarul în cadrul administrației imperiale sau provinciale ne fac să credem că personajul era unul cunoscut în epocă. O altă ipoteză cu privire la lipsa unor elemente care să contribuie la identificarea personajului este și aceea că sigiliile erau folosite în cazul

⁸ Knechtel 1915, nr. 11; Barnea 1969, nr. 19–20; Barnea 1984, nr. 7–9, 29; Barnea 1992, nr. 19–20; Barnea 1995, nr. 8.

⁹ Bănescu 1938, nr. 2; Barnea 1987, nr. 2; Paraschiv-Grigore, Ene 2016.

¹⁰ Barnea 1984, nr. 29.

corespondenței sau al actelor oficiale, ceea ce face ca, probabil, numele complet al emitentului și demnitatea pe care o avea să fi fost însemnate în documentele sigilate.

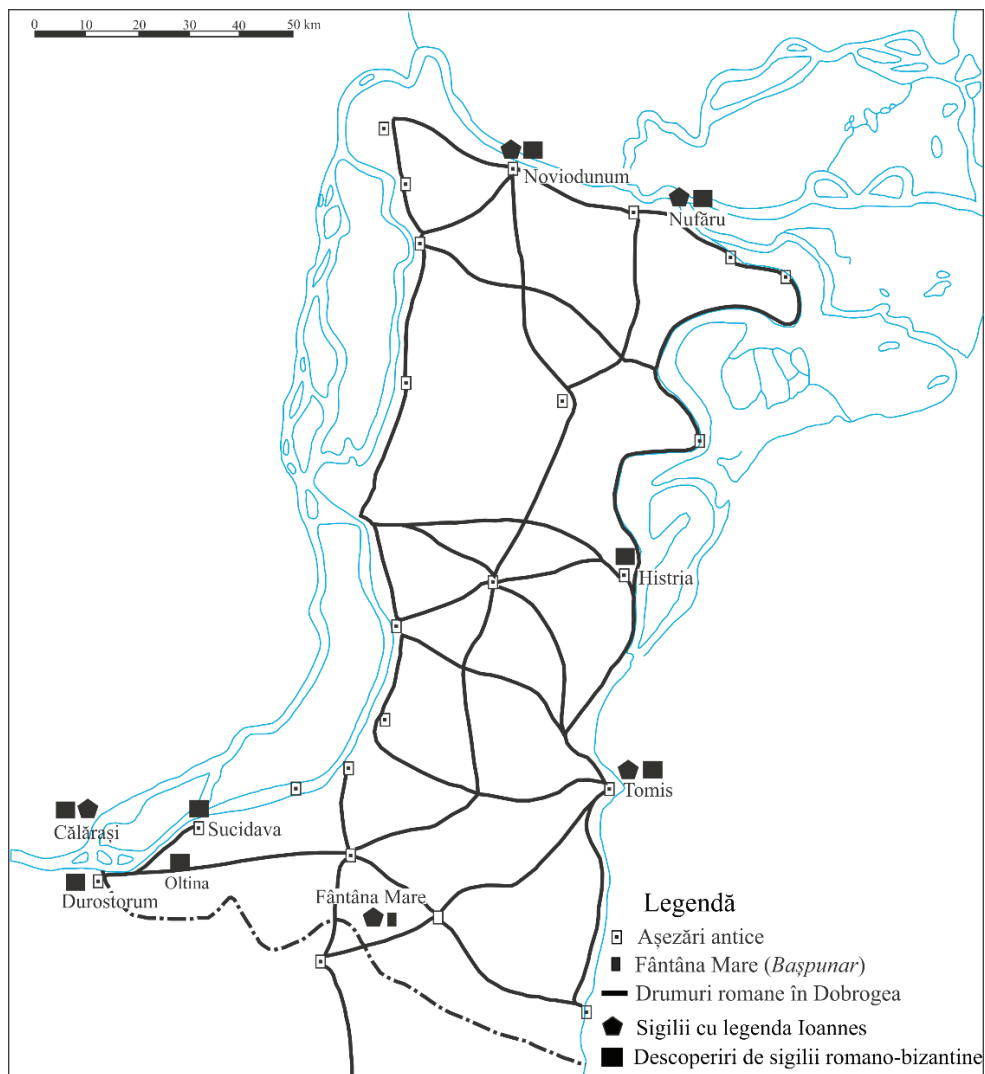

Fig. 3. Harta Dobrogei, cu marcarea drumurilor romane și a descoperirilor sigilare.

Un Ioannes, ce deținea demnitatea de *apo-hypatos* (ex-consul), apare pe un sigiliu descoperit la *Tomis*. Piesa prezintă pe avers o monogramă bloc parțial păstrată, care ascunde numele emitentului, iar pe revers o altă monogramă bloc, cu demnitatea acestuia¹¹.

¹¹ Barnea 1984, nr. 8.

Un alt Ioannes, de această dată cu titulatura de *chartularios*, îl întâlnim pe un sigiliu provenind tot de la *Tomis* (de dimensiuni mai mari față de cel prezentat în contribuția de față)¹². Piesa este mai timpurie, fiind probabil emisă la începutul secolului al VI-lea sau chiar la sfârșitul secolului al V-lea, datorită faptului că legendele de pe cele două fețe ale piesei sunt scrise bilingv, în greacă – numele emitentului și în latină – funcția acestuia.

Tot de la *Tomis* provin și alte trei sigilii emise de persoane cu numele de Ioannes¹³. Un prim sigiliu prezintă atât pe avers, cât și pe revers monograme ascunzând numele și funcția emitentului¹⁴. Al doilea sigiliu conține pe avers o imagine a Fecioarei Maria, cu nimb, purtând la piept un medalion cu Iisus copil, iar pe revers o monogramă cu numele emitentului¹⁵. Acest sigiliu este foarte asemănător cu cel prezentat în articolul de față, însă este ștanțat cu altă matrice. Cel de-al treilea sigiliu este un unicat, prin faptul că prezintă pe avers o imagine a lui Hristos și pe revers monograma emitentului¹⁶.

Un sigiliu, prezentând pe avers o monogramă bloc care ascunde numele Ioannes, a fost descoperit, în perioada interbelică, la *Tomis* și se află în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României¹⁷. Acest sigiliu prezintă legendă doar pe avers, reversul nefiind marcat, ceea ce ne face să credem că este vorba de un sigiliu comercial¹⁸.

Un sigiliu emis de un anume Ioannes a fost descoperit în nordul Dobrogei, la *Noviodunum*, și prezintă, pe ambele fețe, două monograme cu numele emitentului și o incantație către Fecioara Maria (Θεοτόκε βοήθει Ἰωάννη – „Născătoare de Dumnezeu, ajută lui Ioannes”¹⁹).

De pe teritoriul dobrogean, dar fără ca locul descoperirii să poată fi precizat, provin alte trei sigilii emise de către personaje cu numele Ioannes²⁰. Aceste trei sigilii ascund pe revers, sub forma unor monograme cruciforme, numele emitentului, iar pe avers imagini aparținând lui Hristos²¹ sau unor sfinți²².

Un sigiliu descoperit în anul 2013, în urma cercetărilor arheologice de la Nufăru (jud. Tulcea), ne dezvăluie un personaj cu numele de Ioannes, care, probabil, deținea titlul de comandant militar (ταξάρχης). Acesta prezintă pe avers o imagine a Fecioarei Maria cu pruncul Iisus, asemănătoare celei de pe sigiliul de față, însă nu identică. Pe revers, legenda cu numele emitentului este diferită, făcând referire, pe trei rânduri, la numele și la titulatura acestuia²³.

¹² Barnea 1987, nr. 2.

¹³ Knechtel 1915, nr. 11; Barnea 1992, nr. 19–20.

¹⁴ Knechtel 1915, nr. 11.

¹⁵ Barnea 1992, nr. 19.

¹⁶ Barnea 1992, nr. 20.

¹⁷ Nr. inv. 131108.

¹⁸ Paraschiv-Grigore 2013, p. 168

¹⁹ Barnea 1995, nr. 8.

²⁰ Barnea 1969, nr. 19–20; Barnea 1997b, nr. 6.

²¹ Barnea 1997a, nr. 6.

²² Barnea 1969, nr. 19–20.

²³ Paraschiv-Grigore, Ene 2016.

Datarea acestui sigiliu este posibilă și ca urmare a analizei reprezentării Fecioarei Maria de pe avers. Sigiliul poate fi datat între sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea, pornind de la faptul că reprezentarea Maicii Domnului de pe avers este asemănătoare celei de pe multe sigilii descoperite în Dobrogea, încadrate în această perioadă. De amintit, în acest sens, sunt și sigiliile provenite de la *Tomis*²⁴, *Noviodunum*²⁵, *Durostorum*²⁶ sau din alte localități din Dobrogea²⁷, cu reprezentări ale Fecioarei Maria și pruncului Iisus. Este cunoscut faptul că reprezentările cu Fecioara Maria pe sigiliile romano-bizantine încep să fie folosite începând cu a doua jumătate a secolului al V-lea²⁸.

Dimensiunile sigiliului conduc, de asemenea, către datarea acestuia în perioada romano-bizantină. În general, sigiliile acestei epoci sunt de dimensiuni mai mici, care variază între 10 și 20 mm (diametrul), cele datând din perioada medio-bizantină fiind de mari dimensiuni și cu legende mult mai elaborate.

Cel mai probabil, sigiliul descoperit la Fântâna Mare aparține unui personaj cunoscut în epocă în zona dobrogeană. Lucrul este reliefat de faptul că monograma de pe revers ascunde doar numele acestuia; identitatea emitentului îi era, probabil, cunoscută destinatarului sau dezvoltată în documentul sigilat.

Realizarea sigiliului este una de calitate. Imaginea de pe avers, deși deteriorată actualmente, a fost atent lucrată, cu elemente de detaliu foarte bine reprezentate (nimb, *chlamys* și *maphorion*). Reversul ascunde o monogramă cruciformă imprimată cu litere în relief, bine conturate și lucrate îngrijit.

Fiind unica piesă găsită până acum în această zonă, descoperirea de la Fântâna Mare este foarte importantă prin contribuția la lărgirea arealului în care au fost descoperite sigilii în spațiul dobrogean.

Localitatea Fântâna Mare (*Başpunar*) este un sat component al comunei Independența, jud. Constanța. Localitatea se află la cca 50 km în linie dreaptă față de orașul Constanța (vechiul *Tomis*), la cca 65 km în linie dreaptă față de orașul Silistra (vechiul *Durostorum*) și la cca 16 km în linie dreaptă față de localitatea Adamclisi (vechiul *Tropaeum Traiani*). Numele românesc al satului este o traducere a denumirii turcești și are legătură evidentă cu existența unor importante surse de apă potabilă cunoscute, probabil, încă din Antichitate. Nu este, deci, exagerat să afirmăm că izvoarele de la Fântâna Mare erau, probabil, cunoscute și în vremea romanilor (fig. 3).

În zona de sud a Dobrogei actuale existau, în perioada romană, mai multe drumuri care erau folosite, cel mai probabil, și în perioada romano-bizantină și legau mai multe orașe din regiune (*Durostorum*, *Tomis*, *Sacidava*, *Axiopolis*, *Tropaeum Traiani* și *Zaldapa*). Unul dintre aceste drumuri de interior prin centrul Schytiei Minor făcea legătura între *Tomis* și *Zaldapa* și trecea prin apropierea actualii localități

²⁴ Knechtel 1915, nr. 15, 17–20, 22; Barnea 1984, nr. 21–23, 25–26, 28–33, 35–42, 45, 48; Barnea 1997a, nr. 3.

²⁵ Barnea 1975, nr. 3–4; Barnea 1996, nr. 6.

²⁶ Barnea 1966, nr. 4.

²⁷ Barnea 1996, nr. 4–5; Barnea 1997a, nr. 7.

²⁸ Durant 1950, p. 745–746; Paraschiv-Grigore, Ene 2016, p. 333–334.

Fântâna Mare, fapt sugerat și de descoperirea în zonă, la Plopeni, a unui stâlp miliar²⁹; prin urmare, nu este întâmplătoare descoperirea acestui sigiliu în această zonă³⁰.

Nu sunt de neglijat nici descoperirile monetare de la Fântâna Mare, semnalate de Bucur Mitrea într-un articol apărut în anul 1958³¹: un tezaur alcătuit din 158 de monede romane de bronz, emise în secolul al IV-lea. Conform articolului publicat de Bucur Mitrea, tezaurul poartă numărul de inventar 1314. Același număr de inventar este scris și pe plicul în care se află sigiliul prezentat în actuala contribuție. Putem afirma că acest sigiliu a fost descoperit în același moment cu tezaurul despre care face referire Bucur Mitrea și că ambele au intrat în patrimoniul Bibliotecii Academiei Române – Cabinetul Numismatic la aceeași dată, primind un număr de inventar identic. Este greu de crezut că această piesă poate fi datată în secolul al IV-lea. Nu este exclusă posibilitatea ca descoperitorul să fi inclus în tezaur și piesa de plumb, nefăcând diferența între monede și sigiliu.

Descoperirile monetare amintite, ca și sigiliul, au legătură evidentă cu existența unei așezări rurale în zonă, însă informațiile cu privire la aceasta sunt puține și nu îndeaproape cercetate³².

Sigiliul descoperit la Fântâna Mare, împreună cu cel deja amintit, provenind de la *Tomis*³³, contribuie la mai buna cunoaștere a personajului Ioannes, prin sugerarea faptului că acesta a jucat un rol în istoria provinciei la sfârșitul secolului al VI-lea și începutul secolului al VII-lea, prezența sigiliilor sale nefiind întâmplătoare pe meleagurile dobrogene.

Sigiliile joacă un rol important în cunoașterea unor persoane despre a căror existență alte surse antice nu fac niciun fel de referire. Nu de puține ori, personaje importante în perioada romano-bizantină și bizantină ne-au fost dezvăluite de către astfel de descoperiri.

BIBLIOGRAFIE

Barnea 1956	I. Barnea, <i>Sigiliul unui ierarh al Rosiei în așezarea de la Garvăn</i> , SCIV 7, 1–2, 1956, p. 189–197.
Barnea 1966	I. Barnea, <i>Noi sigilii bizantine de la Dunărea de Jos</i> , SCIVA 17, 2, 1966, p. 277–297.
Barnea 1967	I. Barnea, <i>Prelucrarea metalelor</i> , în Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, E. Comșa, <i>Dinogetia. I. Așezarea feudală timpurie de la Biseriçuța-Garvăn</i> , București, 1967, p. 69–80.
Barnea 1969	I. Barnea, <i>Plombs byzantins de la collection Michel C. Soutzo</i> , RÉSEE 7, 1, 1969, p. 21–33.

²⁹ Bărbulescu-Munteanu, Rădulescu 1980, p. 146–148, nr. 3.

³⁰ Panaite 2006, p. 61.

³¹ Mitrea 1958, p. 155.

³² Panaite 2006, p. 62; Bărbulescu 2001, nota 985, p. 124.

³³ Vezi *supra*, p. 142 și nota 10.

- Barnea 1975 I. Barnea, *Sigilii bizantine de la Noviodunum (II)*, SCN 6, 1975, p. 159–162.
- Barnea 1982a I. Barnea, *Sigilii bizantine de la Durostorum–Dorostolon*, Pontica 15, 1982, p. 201–211.
- Barnea 1982b I. Barnea, *Sigilii bizantine din colecția Muzeului Național de Istorie*, CN 4, 1982, p. 169–176.
- Barnea 1983 I. Barnea, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea*, Pontica 16, 1983, p. 263–272.
- Barnea 1984 I. Barnea, *Sigilii bizantine din colecția Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România*, SCN 8, 1984, p. 95–104.
- Barnea 1985a I. Barnea, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (II)*, Pontica 18, 1985, p. 235–248.
- Barnea 1985b I. Barnea, *Sceaux byzantins du nord de la Dobrouja*, RÉSEE 23, 1, 1985, p. 29–35.
- Barnea 1987 I. Barnea, *Sceaux byzantins de Dobroudja*, SBS 1, 1987, p. 77–88.
- Barnea 1990 I. Barnea, *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (III)*, Pontica 23, 1990, p. 315–334.
- Barnea 1992 I. Barnea, *Unedierte byzantinische Bleisiegel aus Tomis–Constanța*, Pontica 25, 1992, p. 281–296.
- Barnea 1995 I. Barnea, *Sceaux byzantins inédits de Dobroudja*, SBS 4, 1995, p. 97–100.
- Barnea 1996 I. Barnea, *Sigilii bizantine din Dobrogea*, SCIVA 47, 2, 1996, p. 215–220.
- Barnea 1997a I. Barnea, *Sceaux byzantins inédits de Dobroudja*, ÉBpB 3, 1997, p. 93–98.
- Barnea 1997b I. Barnea, *Sigilii bizantine din colecția Muzeului Național de Antichități din București*, SCN 11, 1997, p. 183–189.
- Barnea 2001 I. Barnea, *Sigilii bizantine din nordul Dobrogei, în Simpozionul de numismatică, dedicat împlinirii a patru secole de la prima unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul, Chișinău, 20–30 mai 2000, Comunicări, studii și note*, București, 2001, p. 103–108.
- Bănescu 1938 N. Bănescu, *O colecție de sigilii bizantine inedite*, AARMSI 3, 20, 5, 1938, p. 115–126.
- Bărbulescu 2001 M. Bărbulescu, *Viața rurală în Dobrogea romană (sec. I–III p. Chr.)*, Constanța, 2001.
- Bărbulescu-Munteanu, Rădulescu 1980 M. Bărbulescu-Munteanu, A. Rădulescu, *Stilpi miliari inediți din Scythia Minor*, Pontica 13, 1980, p. 140–156.
- Chiriac 2002 C. Chiriac, *Două sigilii bizantine inedite de la Noviodunum (Isaccea, jud. Tulcea)*, ArhMold 25, 2002 (2004), p. 271–273.
- Diaconu 1994–1995 P. Diaconu, *Points de vue sur l'organisation ecclésiastique au Bas-Danube (X^e–XIe siècles)*, Dacia N.S. 38–39, 1994–1995, p. 449–452.
- Durant 1950 W. Durant, *The Age of Faith*, New York, 1950.
- Iordanov 1983 I. Iordanov, *Neizdadeni vizantiiski olovni peceati ot Silistra (I)*, Izvestija Varna 19 (34), 1983, p. 97–110.

- Iordanov 1985 I. Iordanov, *Neizdadeni vizantiiski olovni peceati ot Silistra (II)*, *Izvestija Varna* 21 (36), 1985, p. 98–107.
- Iordanov 1988 I. Iordanov, *Neizdadeni Vizantiiski olovni peceati ot Silistra (III)*, *Izvestija Varna* 24 (39), 1988, p. 88–103.
- Iordanov 1992 I. Iordanov, *Neizdadeni Vizantiiski olovni peceati ot Silistra (IV)*, *Izvestija Varna* 28 (43), 1992, p. 229–245.
- Knechtel 1915 W. Knechtel, *Plumburi bizantine*, *BSNR* 12, 24, 1915, p. 80–97.
- Metaxa 1915 H. Metaxa, *Plumburi de marcă de la Tomi*, *BCMI* 8, 1915, p. 31–35.
- Mitrea 1958 B. Mitrea, *Descoperiri recente de monede antice pe teritoriul Republicii Populare Române*, *SCIV* 9, 1, 1958, p. 150–156.
- Panaite 2006 A. Panaite, *Drumuri romane din teritoriul oraşului Tropaeum Traiani*, *SCIVA* 57, 1–4, 2006, p. 57–70.
- Papahagi 1931 P. Papahagi, *Sceaux de plomb byzantins inédits trouvés à Silistrie*, *RHSEE* 8, 10–12, 1931, p. 299–311.
- Paraschiv 2011 E.-M. Paraschiv, *Sigilii romano-bizantine și bizantine din Dobrogea*, 2011, teză de doctorat, Universitatea București.
- Paraschiv-Grigore 2013 E. Paraschiv-Grigore, *Sigilii comerciale descoperite la Tomis*, *CA* 20, 2013, p. 165–174.
- Paraschiv-Grigore, Ene 2016 E. Paraschiv-Grigore, D. Ene, *Un sigiliu romano-bizantin descoperit la Nufăru*, jud. Tulcea, *SCIVA* 67, 3–4, 2016, p. 331–337.
- Šandrovskaja 1995 V. Šandrovskaja, *Die neuen Funde an byzantinischen Bleisiegeln auf der Krim*, *SBS* 4, 1995, p. 153–161.
- Zacos, Veglery 1972 G. Zacos, A. Veglery, *Byzantine Lead Seals*, I, Basel, 1972.

A ROMAN-BYZANTINE SEAL DISCOVERED AT FÂNTÂNA MARE, CONSTANȚA COUNTY

ABSTRACT

The author presents the first seal discovered at Fântâna Mare (*Başpunar*), Constanța County. This seal is an accidental discovery that comes from an area where Roman and Roman-Byzantine rural settlements, as well as roads connecting the ancient cities, are signaled. The seal may be dated to the 6th–7th centuries A.D.

Keywords: Fântâna Mare, seal, Ioannes, Virgin Mary, Roman-Byzantine Age.

LIST OF CAPTIONS

- Fig. 1. Seal of Ioannes, discovered at Fântâna Mare (*Başpunar*); obverse; photo by George Nica.
 Fig. 2. Seal of Ioannes, discovered at Fântâna Mare (*Başpunar*); reverse; photo by George Nica.
 Fig. 3. Map of Dobrudja, with the Roman roads and the places where seals of Ioannes were discovered.

ABREVIERI

AARMSI – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București
ActaArchHung – Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta
ActaH – Acta Hargitensia, Muzeul Secuiesc al Ciucului, Miercurea-Ciuc
ActaMN – Acta Musei Napocensis, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca
ActaMP – Acta Musei Porolissensis, Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
AÉ – l'Année Épigraphique, Paris
AEM – Archäologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn, Viena
AIIA Cluj – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj-Napoca
AIIA Iași – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Iași
AIESÉE – Association Internationale des Études du Sud-Est Européen
Aluta – Aluta. Studii și Comunicări, Muzeul Județean Covasna, Sf. Gheorghe
AnB – Analele Banatului, S.N. Arheologie – Istorie, Muzeul Național al Banatului, Timișoara
Ancient West & East – Ancient West & East, Leiden
Antaeus – Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapesta
Antichità Altoadriatiche – Antichità Altoadriatiche, Centro di Antichità Altoadriatiche, Casa Bertoli, Aquileia
Apulum – Apulum. Acta Musei Apulensis, Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
Archaeus – Archaeus. Études d'Histoire des Religions, București
ArchAnz – Archäologischer Anzeiger, Berlin
ArchBulg – Archaeologia Bulgarica, Sofia
ArchÉrt – Archaeologiai Értesítő, Budapesta
ArchKorr – Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
Argesis – Argesis, Muzeul Județean Argeș, Pitești
ArheologijaKiev – Arheologija. Institut Arheologii, Kiev
ArhMold – Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie, Iași
ArhVestnik – Arheološki Vestnik, Ljubljana
Balcanoslavica – Balcanoslavica, PRI Institute for Paleoslavlic culture, Prilep
BAR IntSer – British Archaeological Reports, International Series, Oxford
BCMI – Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București
BerRGK – Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main – Berlin
BiblThrac – Bibliotheca Thracologica, București
BMA – Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, Piatra Neamț
BMJT – Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Alexandria
BMMN – Buletinul Muzeului Militar Național, București
BSNR – Buletinul Societății Numismatice Române, București
București – București. Materiale de Istorie și Muzeografie, Muzeul de Istorie a Municipiului București
BulBOR – Buletinul Bisericii Ortodoxe Române, București
Buridava – Buridava, Muzeul Județean Vâlcea, Râmnicu Vâlcea
CA – Cercetări Arheologice, Muzeul Național de Istorie a României, București
CAB – Cercetări Arheologice în București, Muzeul Municipiului București
Caiete ARA – Caiete ARA. Arhitectură, Restaurare, Arheologie. Asociația ARA, București

SCIVA, tomul 68, nr. 1–4, București, 2017, p. 343–345

- Castrum – Castrum. Castrum Bene Egyesület, Budapesta
 CCA – Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
 CCDJ – Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Muzeul Dunării de Jos, Călărași
 CEPR – C.C. Petolescu, *Cronica Epigrafică a României*, SCIVA, București
 CIGD – L. Ruscu, *Corpus Inscriptionum Graecarum Dacicarum*, Debrecen, 2003
 CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin, 1863–
 Classica et Christiana – Classica et Christiana, Centrul de Studii Clasice și Creștine al Facultății de Istorie a Universității „Al. I. Cuza”, Iași
 CN – Cercetări Numismatice, Muzeul Național de Istorie a României, București
 Dacia – Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București; N.S. (nouvelle série); Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
 Documenta Praehistorica – Documenta Praehistorica, University of Ljubljana, Faculty of Arts, Department of Archaeology
 ÉBpB – Etudes byzantines et postbyzantines, București
 EphemNap – Ephemeris Napocensis, Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
 ÉtBalk – Etudes Balkaniques, Sofia
 FolArch – Folia Archaeologica, Budapest
 Germania – Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin
 Historia Urbana – Historia Urbana. Comisia de Istorie a Orașelor din România, Sibiu
 Historica – Historica, Centrul de Istorie, Filologie și Etnografie din Craiova
 IDR – *Inscripțiile Daciei Romane*, București
 IDRE – Constantin C. Petolescu, *Inscriptions externes concernant l'histoire de la Dacie I-II*, București, 1996–2000
 ILB – B. Gerov, *Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae*, Sofia, 1989
 ILD – C.C. Petolescu, *Inscripții latine din Dacia*, București, 2005
 IntArch – Internationale Archäologie, Rahden
 Isis – Isis, University of Chicago Press, Chicago
 ISM – *Inscriptiones Scythiae Minoris*, București
 IzvestijaVarna / ИзвестияВарна – Izvestija na Narodnija Muzej, Varna / Известия на народния музей, Варна
 JAHN – Journal of Ancient History and Archaeology, Cluj-Napoca
 JAR – Journal of Anthropological Research, University of Chicago Press, Chicago
 JbDAI – Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts, Berlin
 JbRGZM – Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, Mainz
 JRS – Journal of Roman Studies, Londra
 JSA – Journal of Social Archaeology, SAGE Publications, Newbury Park
 Marisia – Marisia. Muzeul Județean Mureș, Târgu Mureș
 MCA – Materiale și Cercetări Arheologice, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
 MFMÉ – StudArch – A Móra Ferenc Múzeum évkönyve. Móra Ferenc Múzeum, Studia Archaeologica, Szeged
 Mousaios – Mousaios, Muzeul Județean Buzău, Buzău
 MuzNaț – Muzeul Național, Muzeul Național de Istorie a României, București
 Oltenia – Oltenia. Studii și Comunicări, Craiova
 PAS – Prähistorische Archäologie Südosteuropa, Berlin
 PBF – Prähistorische Bronzefunde, München – Stuttgart
 Peuce – Peuce, Studii și cercetări de istorie și arheologie, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea
 Pontica – Pontica. Studii și materiale de istorie, arheologie și muzeografie, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie, Constanța

- PraceMat – Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologiczna, Łódź
- PZ – Praehistorische Zeitschrift, Leipzig – Berlin
- RadVM – Rad Vojvodjanskih Muzeja, Novi Sad
- RE – G. Wissowa (ed.), *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Stuttgart, 1893–1997
- RÉSEE – Revue des Études Sud-Est Européennes, București
- RevMuz – Revista Muzeelor, București
- RGZM – Barbara Pferdehirt, *Römische Militärdiplome und Entlassungsurkunden in der Sammlung des Römisch-Germanischen Zentralmuseums*, Mainz, 2004
- RHSEE – Revue Historique du Sud-Est Européen, București
- RIAF – Revista de Istorie, Arheologie și Filologie, București
- RMI – Revista Monumentelor Istorice, Comisia Națională a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, București
- SBS – Studies in Byzantine Sigillography, Dumbarton Oaks, Washington D.C.
- SCIV(A) – Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie), Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- SCN – Studii și Cercetări de Numismatică, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
- Scripta Valachica – Scripta Valachica, Târgoviște
- SEG – *Supplementum Epigraphicum Graecum*, Leiden, 1923–
- Situla – Situla. Dissertationes Musei Nationalis Sloveniae, Ljubljana
- SlovArch – Slovenská Archeológia, Nitra
- SMMIM – Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară, Muzeul Militar, București
- SP – Studii de Preistorie, Asociația Română de Arheologie, București
- Starinar – Starinar, Belgrad
- Suceava – Suceava. Anuarul Muzeului Național al Bucovinei, Suceava
- Századvég – Századvég Társadalomtudományi Folyóirat. Századvég Alapítvány (Századvég Foundation), Budapesta
- Székelyföld – Székelyföld, Magyar Művészeti Akadémia, Miercurea Ciuc
- TD – Thraco-Dacica, București
- Tibiscus – Tibiscus. Muzeul Național al Banatului, Timișoara
- Tyche – Tyche. Beiträge zur Alten Geschichte, Papyrologie und Epigraphik, Viena
- Valachica – Valachica. Chronica Valachica. Studii și materiale de istorie, Muzeul Județean Dâmbovița, Târgoviște
- VjesnikZagreb – Vjesnik Arheoloskog Muyeja u Zagrebu, Zagreb
- Zalai Múzeum – Zalai Múzeum, Zalaegerszeg
- ZborRadBeograd – Zbornik Radova Vizantinoški Institut, Belgrad
- Ziridava – Ziridava. Studia Archaeologica, Muzeul Județean Arad
- ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, Bonn

